

майстар тут не толькі аўтар, але і перакладчык), «уважлівага да мовы, стылю, сюжэту, кампазіцыі, псіхалогіі» [4, с. 308], глыбока прааналізаваў раскрыццё асноўнай тэмы твора, вылучыў цікавую выяўленчую форму, асаблівасці рамана. Напрыканцы Ц. Чарнякевіч асобна звярнуў увагу на майстэрства перакладчыцы, якая дасканала справілася з усімі цяжкасцямі арыгіналу.

У цэлым трэба адзначыць, што рэцэнзенты ў абсалютнай большасці даюць аналізаваным выданням станоўчую ацэнку; у выпадку, калі выданне мае недахопы, рэцэнзент лічыць за лепшае адзначыць іх у мяккай форме (напрыклад, рэцэнзія І. Шаўляковай на зборнік перакладаў Р. Капусцінскага «Вяртанне» ў часопісе «Всемирная литература», № 6/2007). Звычайна рэцэнзенты звяртаюць увагу на тэматыку і праблематыку твораў, іх «сучаснасць» і блізкасць беларускаму чытачу, радзей звяртаецца ўвага на стылістычныя асаблівасці. Адзначаецца сувязь аўтара з Беларуссю пры яе наяўнасці. Таксама часам рэцэнзенты агучваюць праблему недастатковай колькасці мастацкіх перакладаў на беларускую мову.

Літаратура

1. Оболенская, Ю. Л. Диалог культур и диалектика перевода: Судьбы произведений русских писателей XIX века в Испании и Латинской Америке. – М., 1988. – 311 с.
2. Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2001. – 383 с.
3. Рагойша, В. П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці: для школьнікаў і абітурыентаў. – Мінск: Народная асвета, 2009. – 303 с.
4. Чарнякевіч, Ц. Адчуванне абсурднасці «Чэшскай калекцыі» // Аргумент Пачатак. – 2009. – № 6. – С. 305–313.

УДК 001.4:630:81' 373

Р. В. Міксюк, выкладчык
(БДТУ, г. Мінск)

СІСТЭМНЫЯ АДНОСІНЫ ТЭРМІНАЎ ЛЯСНОЙ ГАСПАДАРКІ

Лесагаспадарчая тэрміналогія (ЛГТ) нагадвае сабой складаную лексічную сістэму, адносіны паміж адзінкамі якой надзвычай разнастайныя. Тэрміны падпарадкоўваюцца пэўным

сістэмным адносінам. Паколькі тэрміналогія – гэта падсістэма агульналітаратурнай мовы, тэрміны нагадваюць сабой слоўнікавыя адзінкі, якія маюць усе моўныя асаблівасці нетэрміналагічнай лексікі і некаторыя спецыфічныя ўласцівасці. У аснову сістэмнасці тэрмінаў пакладзены прынцып вызначэння пэўных прымет, якія дапамагаюць у межах лексіка-семантычных груп выдзеліць лексічныя мікрагрупы па прынцыпе гіпанімічных адносін: від – род, ніжэйшае – вышэйшае.

У якасці родавых найменняў выступаюць, як правіла, словы, вядомыя за межамі лесагаспадарчых прафесій. Яны функцыянуюць у агульнатэхнічнай, навукова-папулярнай, публіцыстычнай літаратуры, зарэгістраваныя ў лексікаграфічных крыніцах. Родавыя тэрміны ўдакладняюцца і тлумачацца відавymi, якія выражаюцца больш складанымі мадэлямі, адпостроўваюць складаныя паняцці.

Відавыя тэрміны маюць вузкасפעцыяльнае значэнне і ўжываюцца толькі прадстаўнікамі дадзенай прафесіі. Такія тэрміны рэдка сустракаюцца за межамі спецыяльнай літаратуры і часта не зарэгістраваны слоўнікамі беларускай літаратурнай мовы.

Ступень дыферэнцыяцыі родавых паняццяў розная. Яна можа быць разгалінаванай, паэтапнай, калі адбываецца нарастанне новых прымет, здольных да далейшага падзелу. Патэнцыял тэматычных груп, выдзеленых для даследавання, дынамічны. Асобныя лексічныя адзінкі могуць выходзіць з ужытку, заменяцца новымі, больш дасканалымі.

ЛГТ аб'ядноўвае ў агульнае семантычнае макраполе вялікі клас слоў і словазлучэнняў, якія характарызуюць галоўны аб'ект – раслінны арганізм. На аснове праведзенага аналізу адзначым, што агульнае семантычнае макраполе ЛГТ складаецца з шэрагу больш абмежаваных мікрапалёў.

У ЛГТ можна выдзеліць даволі значную колькасць макрагруп, якія аб'ядноўваюць лексемы аднаго генетычнага гнязда. Сярод выбраных для даследавання тэматычных груп ЛГТ найбольш значныя макрагрупы, якія характарызуюць асноўныя кампаненты лесу, працоўную дзейнасць, прылады працы і тэхніку, лясную прадукцыю. Кожная з названых макрагруп складаецца з пэўнай колькасці мікрагруп. Разгледзім для прыкладу лексіка-семантычную групу «*асноўныя кампаненты лесу*». Істотнымі прыметамі, якія вызначаюць тэматыку мікрагруп, з'яўляюцца пароды дрэў, узрост лесу, канфігурацыя лясных масіваў, анатамічная будова дрэў, характарыстыка дрэў па знешніх прыметах і інш.

Гіпанімічныя адносіны паміж тэрмінамі адной лексіка-семантычнай групы звычайна знаходзяцца на супадпарадкавальнасці. Калі ж відавья тэрміны (гіпонімы) адносяцца да аднаго і таго ж родавага тэрміна (гіпероніма), то яны знаходзяцца ў адносінах сузалежнасці з іншымі відавямі тэрмінамі. Так, тэрмін *высечка* з'яўляецца гіпонімам у адносінах да тэрмінаў *асвятленне*, *прачыстка*, *прарэджванне*. У лесагаспадарча тэрміналогіі адрозніваюць *высечкі суцэльныя, несуцэльныя, вузкалесасечныя, шырокалесасечныя, канцэнтраваныя, умоўна-суцэльныя, паступовыя, выбарачныя, комплексныя, раўнамерна-паступовыя, групова-паступовыя, прамыслова-выбарачныя, прыісковыя, дабравольна-выбарачныя*. Падобныя лексіка-семантычныя разрады складаюцца з тэрмінаў, звязаных рода-відавямі адносінамі або сузалежнымі відавямі адносінамі. У кожнай макрагрупе тэрміны аб'яднаны якім-небудзь самым агульным родавым паняццем. Напрыклад, тэрмін *догляд лесу* з'яўляецца гіперонімам у адносінах да тэрмінаў *лесайпараджаванне*, *лесайзнаўленне*, *лесаразвядзенне*. Пералічаныя гіпонімы самі здольныя выступаць у ролі гіперонімаў і групуваць вакол сябе відавья тэрміны. Так, тэрмін *лесаразвядзенне* аб'ядноўвае наступныя гіпонімы: *лесасаадка*, *лесанасааджэнне*, *прарэджванне*, *прачыстка*, *асвятленне*.

Лексічныя значэнні відавых тэрмінаў змягчаюць значэнні родавых тэрмінаў і таму маюць больш сем, некаторыя ж значэнні сузалежных тэрмінаў супрацьпастаўлены адзін аднаму дыферэнцыяльнымі семамі, якія могуць быць супрацьпастаўлены па лакальных прыметах (*пупышка пазушная і вяршынная*), тэмпаральных (*вясеннія і асеннія пасады*), якасных (*плюсавыя і мінусавыя дрэвы*) і інш.

У тапанімічным радзе сустракаюцца лексемы тэрмінаў, якія маюць агульныя элементы, карані, асновы, а таксама кампаненты ў састаўных найменнях. Так, родавай семай «патрабаванні дрэў да глебы» аб'яднаны такія тэрміны-гіпонімы, як *алігатрофы*, *мезатрофы*, *мегатрофы* і адрозніваюцца дыферэнцыяльнымі семамі, якія паказваюць на патрабаванні да ўрадлівасці глебы (*малапатрабавальныя, патрабавальныя*). Лексемы маюць агульны тэрмінаэлемент «трофы».

Тэрміны-гіпонімы ўтвараюцца найчасцей у выніку далучэння да гіперонімаў дапасаваных і недапасаваных азначэнняў, у ролі якіх выступаюць агульныя і ўласныя назоўнікі, прыметнікі: *таполя дрыжачая, карэльская бяроза, клён татарскі, сасна Веймутава*.

ЛГТ налічвае вялікую колькасць лексіка-семантычных груп, у якіх тэрміны звязваюцца сінанімічнымі і антанімічнымі адносінамі.

Утварэнне сінанімічных пар абумоўлена паралельным ужываннем беларускіх і запазычаных найменняў (*жывіца – тэрпенцін, змена – сукцэсія, луб – флаэма*), абодвух беларускіх найменняў (*бружмель – сухадрэўка, лесасека – дзялянка*). Абодва тэрміны могуць быць аднаслоўнымі (*падлесак – падрост, сасна – хвоя*), адзін тэрмін аднаслоўны, другі – аналітычная адзінка (*жылкаванне – нервацыя лісця, няклён – клён татарскі*), абодва тэрміны аналітычныя адзінкі (*спелы дрэвастой – спелае насаджэнне, адвентыўныя расліны – індукаваныя расліны*). У якасці лексічных дублетаў выступаюць таксама абрэвіятуры (*ПЛНУ – пастаянны лесанасенны участак*) і розныя сімвалічныя абазначэнні (*дуброва кіслічная – Д2, сухія субары – В1*).

Сярод антанімічных пар вызначаюцца лексічныя, пададзеныя рознакаранёвымі антонімамі (*насаджэнне – высечка, аднародны лес – змешаны лес*) і словаўтваральныя, пададзеныя аднакаранёвымі антонімамі з дапамогай прыставак (*дзелавая драўніна – недзелавая драўніна, адкрытая пупышка – закрытая пупышка*). Супрацьлеглыя адносіны выражаюцца словаўтваральным элементам складаных слоў (*светлахойны лес – цёмнахойны лес, фітацэноз – біяцэноз*). Адзначаны уласна семантычныя антонімы: *мор – міль, бор – гай, беламошнік – субалаць*.

Аманімія і паранімія ў ЛГТ сустракаецца рэдка. Паранімічныя адносіны узнікаюць найчасцей паміж назоўнікамі і прыметнікамі: *дрэўны і дрэвавы, драўняны і драўляны, дрэўка і дрэўца, здымнік і здымчык*. Кожны з паранімаў з’яўляецца функцыянальна самастойным, можа мець сінонімы і антонімы, напрыклад, *пілаванне* (рэзанне) і *пілавінне* (апілкі, тырса). Аманімічныя адносіны назіраюцца як непасрэдна сярод вузкагаліновых тэрмінаў, так і паміж тэрмінамі і агульнаўжывальнымі словамі: *хвоя* (1. Дрэва, 2. Ігліца), *вусы* (1. У чалавека, 2. Лесавозныя дарогі).

На аснове разгледжанага адзначым, што сістэмнасць – спецыфічная рыса тэрміналексікі. У ЛГТ найбольш распаўсюджаны лексіка-семантычныя групы, у якіх тэрміны аб’ядноўваюцца на аснове рода-відавых адносін. У вялікай колькасці выяўлены сінанімічныя і антанімічныя адносіны, у меншай ступені – аманімічныя і паранімічныя.